ISSN: 2792-0992 ISSN: 2792-0380 (online)

Yıl/Year: 2023
Cilt/Volume: 3
Sayı/Issue: 1
Geliş Tarihi/Received Date: 08/02/2023
Kabul Tarihi/Accepted Date: 25/03/2023

turistika
"Bilimin evreninde a sınıfı gezinti" / "Class a journey through the universe of science"

İSLAMİ FİNANS ENDÜSTRİSİNDE KURUMSAL VE YASAL ALTYAPI

KUZULU, Özcan (Dr.), **E-posta:** ozcan@ozcankuzulu.com, **ORCID:** 0000-0001-8557-9354

Özet

İslami finans endüstrisi son elli yılın en hızlı büyüyen ve üzerinde en fazla araştırma yapılan konularından biridir. Bu zaman zarfında söz konusu gelişimde elbette kurumsallaşmanın rolü büyüktür. Özellikle 1970'li yıllarda Dünya'da başlayan kurumsal yapının oluşturulması, Türkiye'de 1980'li yıllarda faizsiz finans konusunun gündeme alınmasına vesile olmuştur. 24 Ocak Kararları ile açık bir ekonomiye göz kırpan Türkiye, yakın coğrafyasında yükselen petrol fiyatları nedeniyle hızla biriken döviz rezervlerinden pay almak istemiştir. Çalışmada o tarihten bu yana faizsiz finans endüstrisinin yasal gelişimi ortaya konmuştur. İlaveten günümüzde hem yasal zeminin güçlendirilmesi bunun yanında denetim hususunda işlev gören kurumlar aktarılmıştır. Dünya'da ise İslami finansın gelişiminde, İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) ve İslam Kalkınma Bankası (İKB) gibi uluslararası kuruluşların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu kurumlara ilaveten denetleme, düzenleme, finansman, eğitim gibi konularda İslami finans endüstrisinin gelişmesine zemin hazırlayan uluslararası kurumlar bulunmaktadır. Bütün bu ulusal ve uluslararası yapı bütüncül olarak ortaya konarak literatüre katkı yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami finans, yasal düzenleme, denetim, kurumsal yapı, İslam Kalkınma Bankası

CORPORATE AND LEGAL INFRASTRUCTURE IN THE ISLAMIC FINANCE INDUSTRY

Abstract

The Islamic finance industry is one of the fastest growing and most researched topics of the last fifty years. During this time, of course, the role of institutionalization in this development is great. In particular, the establishment of the institutional structure that started in the world in the 1970s led to the issue of interest-free finance being brought to the agenda in Turkey in the 1980s. Winking at an open economy with the January 24 Decisions, Turkey wanted to get a share from the foreign exchange reserves that were accumulating rapidly due to the rising oil prices in its nearby geography. In the study, the legal development of the interest-free finance industry has been revealed step by step since then. In addition, today, both the strengthening of the legal ground and the institutions that function in supervision have been transferred. In the world, it is seen that international organizations such as the Islamic Cooperation Organization (OIC) and the Islamic Development Bank (IDB) play an important role in the development of Islamic finance. In addition to these institutions, there are international institutions that pave the way for the development of the Islamic finance industry in matters such as supervision, regulation, financing and education. It is aimed to contribute to the literature by presenting all this national and international structure holistically.

Keywords: Islamic finance, legal regulation, audit, institutional structure, Islamic Development Bank

Atıf/Cite as: Kuzulu, Ö. (2023). İslami finans endüstrisinde kurumsal ve yasal altyapı, *Turistika*, 3(1), 25-40.

GİRİŞ

Modern İslami finans ekosisteminin tohumları özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında atılmaya başlanmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan birçok İslam ülkesinde ilim adamları İslami finansın düşünsel altyapısını kurgulamışlardır. 1960'lardan sonra büyüme süreci başlamış ve birçok büyük İslami finans kurumunun kurulması 1970'lerdeki petrol krizinin neticesinde petrol fiyatlarının yükseldiği dönemde gerçekleşmiştir. Ortadoğu'da ve diğer petrol zengini Müslüman ülkelerde hızla artan döviz rezervleri finans endüstrisinin büyümesini sağlamıştır. Bu dönemde birçok ulusal veya uluslararası İslami finans kurum ve kuruluşları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Mısır'da 1972 yılında kurulan "Nasır Sosyal Bankası" İslami sosyal bankacılık faaliyetlerini amaçlamış bir ulusal finans kurumudur. Ardından 1973 Aralık ayında Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde o dönemdeki adıyla İslam Konferansı Örgütü'nün himayesinde gerçekleştirilen bir toplantıda "İslam Kalkınma Bankası" nın kurulması kararlaştırılmıştır. Müslüman ülkelerde iktisadi ve sosyal kalkınmanın sağlanması, yoksulluk ve işsizlikle mücadele, zekât kurumunun oluşturulması, toplanan zekatların dağıtılması ile Müslümanların hac görevlerinin finansmanı gibi konularda hem işlevsel hem de kurumsal çalışmalar yapılmıştır.

Aralık 1973'te kurulması kararlaştırılan "İslam Kalkınma Bankası'nın açılışı ve yönetim kurulunun oluşturulması Temmuz 1975'te yapılmış ve banka, Ekim 1975'te resmen açılmıştır. Banka'nın üyesi olsun veya olmasın Müslüman toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınmalarının sağlanması ve sürdürülebilir kılınması esas amaç olarak belirlenmiştir. Aynı yıl, tüm uygulamalarını İslami ilkelere göre şekillendiren Birleşik Arap Emirlikleri'nde "Dubai İslam Bankası" kurulmuştur.

1980 yılından 2000 yılına kadar, İslami finans ekosistemi kurumsal, hacimsel ve ürün çeşitliliği itibariyle sürekli olarak büyümüştür. İslami finans mühendislerinin bu dönemdeki çalışmaları daha çok konvansiyonel sistemden uyarlama üzerine olmuş, finansal yenilikleri kullanarak İslami ürün yelpazesini genişletmeye çalışmışlardır. Bu hızlanma, esas olarak petrol gelirleriyle beslenen ve şer'i uyumluluğa vurgu yapan fakat paranın zaman değerini önceleyen İslami finansörlerin operasyonel sorunlarına ve finansal kurumlarının çalışma tarzlarına şer'i kurulları ile somut çözümler bulma üzerine olmuştur (Ouendi, 2015).

İslami finans ekosisteminin gelişimi 2000'li yıllardan sonra özellikle İslami sermaye piyasalarının gelişimiyle büyümesini sürdürmüştür. Son elli yılda yaşadığı büyüme ve gelişim literatüre de yansımış, çok sayıda araştırma ve incelemenin konusu olmuştur (Çürük, 2013; Güçlü & Kılıç, 2020; Tekbaş, 2013). 2008 yılında ABD'nde ve bütün Dünya'da etkisini gösteren finansal krizde konvansiyonel sisteme göre daha az kırılgan yapısıyla küresel cazibe haline gelmiş Müslüman yatırımcıların yanında Müslüman olmayan yatırımcılarından da ilgi odağı olmuştur.

Türkiye'de İslami finansın veya ülkemizde daha çok kullanılan adıyla katılım finansın gelişimi modern İslami finansın gelişmeye başladığı 1980'li yıllara tekâbül eder. O yıllarda açık ekonomiye geçiş yapan Türkiye'de de petrol sermayesinden pay almak hedeflenmiş, aynı zamanda yurtiçi tasarruf sorununa çözüm bulmak istenmiştir.

1. TÜRKİYE'DE FAİZSİZ FİNANSIN YASAL ALTYAPISI VE TARİHÇESİ

Türkiye'de faizsiz finans faaliyetleri ilk faizsiz finans kurumlarının "Özel Finans Kurumu" adıyla 1985 yılında kurulmasıyla başlamıştır. Bu kurumların yasal dayanağını 1983 yılında yayınlanan "Özel Finans Kurumlarının Kurulması (ÖFK) Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ" ile oluşturulmuştur. Resmî Gazete'nin 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 sayılı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 15 Aralık 1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararname, Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 1567 sayılı Kanun'a dayanılarak faizsiz finans faaliyetlerinin önünü açmıştır. Bankalar hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin (KHK) 90. maddesi, bankalar dışındaki mali kuruluşların, kuruluş ve faaliyetlerinin söz konusu KHK'ye tabi

olmayacağını ve uyulacak esasların Bakanlar Kurulu'nca tespit edileceğini hükme bağlamıştır.

O dönemdeki adıyla Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve T.C. Merkez Bankası ÖFK'larını denetleme ve düzenlemeye yetkili kılınmıştır.

ÖFK'larının kurulmasında iki önemli faktör rol oynamıştır. 1974 yılından itibaren petrol fiyatlarında devamlı ve hızlı artışlar petrol üreticisi Müslüman ülkelerin döviz rezervlerini önemli ölçüde artırmıştır. Bu sermaye birikimi söz konusu ülkelerin yoğun kalkınma programları uygulamalarına zemin hazırlamıştır. Bu sermaye akışından pay almak isteği birinci nedendir. İkincisi, yurtiçinde tasarruflarını yastık altı olarak tabir edilen kayıt dışı şekilde tutan, faize duyarlı bir kesimin ellerindeki fonların üretim sürecine sokulmak istenmesidir. Bu yasal düzenleme tasarruf açığı olan Türkiye'de önemli bir adım teşkil etmiştir.

Yasal altyapının oluşturulmasının akabinde 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. ile Faisal Finans Kurumu A.Ş. ilk kurulan ÖFK'ları olmuştur. 1989 yılında ise Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. 1991 yılından itibaren ise yerli sermayeli Anadolu Finans Kurumu A.Ş., İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve Asya Finans Kurumu A.Ş. sisteme girmiştir.

1999 yılında Türk Bankacılık Sektöründe önemli bir hamle daha yapılmış ve üst bir denetim ve düzenleme kurumu olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), kurulmuştur. Bu kurum, 18.06.1999 tarihinde 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile oluşturulmuştur. 17.12.1999 tarihinde 4491 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle bankacılık mevzuatı güncellenmiştir. Bu Kanun değişikliği ile Avrupa Birliği normlarına büyük ölçüde uyum sağlanmış, Basel düzenlemelerine tabi olarak sermaye yeterlilik kriterleri benimsenmiş ve uluslararası standartlarda bir yapıya kavuşturulmuştur.

ÖFK'ların 2000'li yıllara değin bankacılık sektöründen aldıkları pay oldukça cılız seviyelerdedir. Bu kurumların faaliyetleri siyasi erkin gözetim ve denetiminde olması gelişimlerinin önünde engel ve belirsizlikler yaratmıştır. Bir banka statüsü taşımayan ÖFK'larının uzun süre dahil olması geren yasal çerçeve tartışılmıştır. Bu tartışmalarda genel olarak üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlar;

- Yalnız ÖFK'larını düzenleyen ayrı bir kanunun çıkarılması,
- ÖFK'larının mevcut konumlarını koruyacak şekilde Bankalar Kanunu kapsamı içerisine alınması,
- ÖFK'larının Bankalar Kanunu kapsamına alınması ancak diğer bankaların da bir pencere açarak ÖFK faaliyetlerini yapar hale gelmelerinin sağlanması şeklindedir.

Yapılan hukuki çalışmalar neticesinde ikinci seçenek uygun görülerek ÖFK'larının hukuki altyapılarını güçlendirmek esas amacıyla 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına, 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı Bankalar Kanunu'nun 20. Maddesine ilave edilen 6 no'lu fıkra ile alınmışlardır. Bu kanun, 19.12.1999 tarihinde 23911 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik ile 83/7506 sayılı kararname ve bu kararnameye istinaden çıkarılmış olan bütün mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. Öte yandan yeni düzenleme yapılıncaya kadar yürüklükten kaldırılan mevzuatın Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunacağı hükme bağlanmıştır. İlaveten iki yıllık bir geçiş süreci öngörülmüş, bu süre sonunda durumlarını Bankalar Kanunu'na uyarlayamayanların tasfiyeye tabi tutulacağı karara bağlanmıştır (Yahşi, 2001).

ÖFK'lar, Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu (TMSF) ile Türkiye Bankalar Birliği'ne (TBB) ilişkin hükümlere bağlı tutulmamışlardır. 1999 yılında ÖFK'ların Bankalar Kanunu Kapsamına alınması gelişim ve büyümeleri için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

ÖFK'larının tasfiye süreci Özel Finans Kurumları Birliğince yürütülmekteydi. Bu birlik tarafından tayin edilen beş kişilik tasfiye kurulu bu süreci yürütmekteydi. 12.5.2001 tarihli Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4672 sayılı Kanun ile kurulan Güvence Fonu tasfiye edilerek bu fonun varlıkları TMSF'na aktarılmıştır.

2005 yılına gelindiğinde ÖFK ile ilgili çok önemli bir düzenleme hayata geçmiştir. 19.10.2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hayata geçirilmiştir. ÖFK'ları bu kanun ile Katılım Bankasına dönüştürülmüştür. Bu önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüşümle birlikte katılım bankaları asli işlevlerine biraz daha yakınlaşarak kurumsal dönüşüm ve büyüme sürecine girmişlerdir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile katılım bankalarının tasfiye sürecinin takibi TMSF'ye devredilmiştir. Tasfiye süreci artık TMSF Tasfiye Kurulu'nca takip edilmeye başlanmıştır. Katılım Bankaları da diğer bankalar gibi faaliyet izni kaldırılmadan önce, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilebilecektir. İlaveten ÖFK'larının isimleri Katılım Bankası olarak değiştirilirken "Özel Finans Kurumları Birliği" de "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmiştir.

Katılım Bankası niteliğini kazanan bu kurumlar 2000'li yıllarda özellikle sermaye piyasalarında büyümelerini sürdürmüşlerdir. Halka açılmaların yaşandığı bu yıllarından ardından 2010'ndan sonra katılım endeksleri, katılım portföyleri ve katılım emeklilik kurumlarının oluşturulduğu, devlet tarafından kurulan yeni katılım bankalarının sisteme girdiği görülmektedir. Halihazırda üçü özel sermayeli, üçü de devlet sermayeli olmak üzere altı adet katılım bankası faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de 1985 yılında faaliyet göstermeye başlayan faizsiz finans kuruluşlarının sektör payı 2000'li yıllara kadar çok düşük düzeylerde seyretmiştir. 2005 yılından sonra ise hızlı bir büyüme sürecine girmişlerdir. Öte yandan 2022'de yüzde 7,5 civarında olan sektör payları halen istenilen seviyelerde değildir. 2022 yılında yayınlanan faizsiz finans strateji belgesinde, katılım bankalarının ayrı bir faizsiz finans kanunu altına alınması hedefi gerçekleştiğinde sektör için yine önemli bir dönüm noktası olacaktır. Aşağıdaki tabloda faizsiz finans sürecinin kronolojik gelişimi yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de Faizsiz Finans Sisteminin Gelişim Süreci

1983	- Özel Finans Kurumlarının Kurulması (ÖFK) Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karar' a İlişkin Tebliğ yayınlanmıştır.
1984	- Albaraka Türk ÖFK faaliyet izni almıştır.
1985	- Albaraka Türk ÖFK ve Faisal Finans ÖFK faaliyetlerine başlamıştır.
1989	- Kuveyt Türk Evkaf ÖFK kurulmuştur.
1991	- Anadolu ÖFK kurulmuştur.
1995	- İhlas ÖFK kurulmuştur. - ÖFK'ları Birliği kurulmuştur.
1996	- Asya ÖFK kurulmuştur.
1999	- Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alınmıştır. - BDDK kurulmuştur.
2001	- İhlas Finans Kurumu'nun faaliyetleri BDDK tarafından durdurulmuş ve ruhsatı iptal edilmiştir. - Faisal Finans Kurumu, Family Finans ÖFK'na dönüştürülmüştür. - 4672 sayılı Kanun ile kurulan Güvence Fonu tasfiye edilerek bu fonun varlıkları TMSF'na aktarılmıştır. - Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur.
2002	- Kuveyt Türk ilk yurtdışı şubesini Bahreyn'de hizmete açmıştır.
2003	- Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı tasfiye edilerek tüm malvarlığı Özel Finans Kurumları Birliği'ne devredilmiştir.
2005	- 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" kullanılmaya başlanmıştır. - "Özel Finans Kurumları Birliği"nin ismi "Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)" olarak değiştirilmiştir.

	- Anadolu Finans ile Family Finans birleştirilerek Türkiye Finans Katılım Bankası oluşturulmuştur.
2006	- TKBB Statüsü Resmî Gazete' de yayınlanmıştır. - Bank Asya Katılım Bankası'nın halka arzı gerçekleştirilmiştir.
2007	- Albaraka Türk Katılım Bankası'nın halka arzı gerçekleştirilmiştir.
2008	- Türkiye Finans Katılım Bankası'nın %60 hissesi Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınmıştır.
2009	- İlk Tekafül şirketi Neova kurulmuştur.
2011	- Borsa İstanbul'da faaliyet göstermek üzere Katılım Endeksi oluşturulmuştur. - Kuveyt Türk Katılım Bankası ilk özel kira sertifikası ihracını gerçekleştirmiştir.
2012	- Hazine Müsteşarlığı ilk kamu kira sertifikası ihracını gerçekleştirmiştir. - Albaraka Türk Katılım Bankası ilk yurtdışı şubesini Irak- Erbil'de açmıştır.
2013	- Katılım Emeklilik kurulmuştur.
2014	- Katılım Endeksine Dayalı Borsa Yatırım Fonu kurulmuştur.
2015	- KT Portföy kurulmuştur - Ziraat Katılım Bankası, ilk kamu katılım bankası olarak faaliyetlerine başlamıştır. - TKBB, 2015-2025 Strateji Belgesini yayınlanmıştır. - Kuveyt Türk Katılım Bankası Almanya'da KT Bank AG'yi kurmuştur. - Bank Asya Katılım Bankası'nın yönetimi TMSF' ye devredilmiştir. - Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlık bünyesinde "Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur. - Albaraka Portföy kurulmuştur.
2016	- TMSF tarafından Bank Asya Katılım Bankası'nın faaliyet izni kaldırılmıştır. - Vakıf Katılım Bankası ikinci kamu katılım bankası olarak kurulmuştur. - Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ 22.12.2016 tarih ve 29926 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
2017	- 30186 sayılı Resmî Gazetede Hazine Müsteşarlığı tarafından Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır. - BDDK, faizsiz finans sektörü ile ilgili bir kanun taslağı hazırlamıştır.
2018	- TKBB bünyesinde, "Merkezi Danışma Kurulu" kurulmuştur. - Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ kabul edilmiştir. - Danişma Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında İç Yönerge TKBB Yönetim Kurulu'nun 27.06.2018 tarih ve 260/2 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. - Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasina Dair Yönetmelik 18.10.2018 tarih 30569 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
2019	- Türkiye Emlak Katılım Bankası üçüncü kamu katılım bankası olarak kurulmuştur. - 30888 sayılı Resmî Gazete'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin tebliğ yayınlanmıştır. - Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 25.01.2019 tarih ve 30666 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
2020	- 31339 sayılı resmî gazetede Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumun tarafından Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik yayınlanmıştır. - Ziraat Katılım ilk yurtdışı şubesini Sudan'da açmıştır. - 12.11.2020 tarih ve 9268 sayılı kurum kararına göre Tekdüzen Hesap Planı Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca, "Tekdüzen Hesap Planı ve

	İzahnamesi", "Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi" ve "Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerince Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahmanesi"nin müzekkere ekinde yer aldığı şekilde kabul edilmesine ve Kurul Kararı eki olarak Kurum internet sitesinde yayımlanmasına karar verilmiştir.
2021	- Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde "Katılım Finans Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur. - TCMB bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmuştur. - Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi (2021-2025) güncellenmiştir. - Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik 07.04.2021 tarih ve 31447 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
2022	- 5 Ekim 2022 tarihli Resmi Gazete'de "Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025) ile İlgili 2022/16 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi" yayınlanmıştır.

Kaynak: TKBB, 2023 ve CFO *Mevzuat ve Standartlar*, 2023

Tablo 2'de Türkiye'de "Katılım Finans" ismi ile anılan faizsiz finans bankacılığının Eylül 2022 itibariyle başlıca rakamsal büyüklüklerine ver verilmiştir. Tablo 3'te ise yine aynı dönem itibariyle aktif, özkaynak, kârlılık, personel sayısı ve şube sayıları verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Kuruluş Bazında Faizsiz Finans Sisteminin 2022 Eylül Büyüklük Rakamları

	Toplanan Fonlar- TL	Toplanan Fonlar - YP	Toplanan Fonlar Toplam	Kullandırılan Fonlar - TP	Kullandırılan Fonlar - YP	Kullandırılan Fonlar Toplam	Takipteki Alacaklar (Brüt)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	42.866.067	77.748.880	120.614.947	38.203.687	32.872.286	71.075.973	1.536.000
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	107.953.335	200.002.527	307.955.862	102.131.338	80.484.060	182.615.398	3.043.000
Emlak Katılım Bankası A.Ş.	24.526.701	52.926.767	77.453.468	29.155.464	11.249.770	40.405.234	230.000
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	42.863.685	78.094.652	120.958.337	50.612.322	29.445.517	80.057.839	2.421.000
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	53.384.563	65.650.808	119.035.371	62.401.511	36.600.263	99.001.774	997.000
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	79.665.028	71.735.463	151.400.491	80.915.734	44.541.640	125.457.374	1.853.000
Katılım Bankacılığı Sektörü Toplamı	351.259.379	546.159.097	897.418.476	363.420.056	235.193.536	598.613.592	10.080.000

Kaynak: TKBB, 2023a

Tablo 3. Türkiye'de Kuruluş Bazında Faizsiz Finans Sisteminin 2022 Eylül Büyüklük Rakamları

	Toplam Aktifler	Özkaynaklar	Net Kâr	Personel Sayısı	Şube Sayısı
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	145.396.473	7.466.400	906.663	2669	228
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	365.421.715	24.350.723	9.124.034	6192	443
Emlak Katılım Bankası A.Ş.	93.102.636	4.593.131	1.461.798	1209	78
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	157.194.078	9.562.024	2.134.792	3731	316
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	166.435.296	17.453.860	3.882.874	2200	151
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	182.203.640	10.324.315	3.387.993	1871	146
Katılım Bankacılığı Sektörü Toplamı	1.109.753.838	73.750.453	11.774.120	17.872	1.362

Kaynak: TKBB, 2023a

2. İSLAMİ FİNANSIN TÜRKİYE'DE İŞLEVSEL VE YASAL ALTYAPISI

2.1. FAİZSİZ FİNANS KOORDİNASYON KURULU (FFKK)

2015 yılında Başbakanlık tarafından yayınlanan 15/17 sayılı Genelge ile faizsiz finans sektörü hızla geliştirilmesi ve büyümesi hedeflenmiştir. Ayrıca 10. Kalkınma Planı ve 64'üncü Hükümet Programı'nda faizsiz finansın geliştirilmesi ve koordinasyonunun sağlanması amaçlanmıştır.

FFKK, Hazine Müsteşarlığı ile sekreterya ve kurumlar arasında koordinasyon faaliyetlerini yürütmektedir. Kurul dokuz kişiden oluşmaktadır. Beş kişi ile toplanabilen kurul kararlarını çoğunluk esasına göre almaktadır. Düzenlemede en az 4 kişi şartı bulunmaktadır (Akdemir, 2017). Bu husus eleştirilmekte olup, çoğunluğun değil çoğulculuğun, karar birliğinin olması önerilmektedir. FFKK, Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanın liderliğinde toplanmaktadır. Kurul üyeleri arasında Kalkınma Bakanlığı Müsteşarı, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Hazine Müsteşarı, TCMB Başkanı, BDDK Başkanı, SPK Başkanı, Borsa İstanbul Genel Müdürü, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Başkanı, Katılım Sigortacılığı Derneği Başkanı yer alır.

Genelgede FFKK'nun yılda en az üç kez toplanacağı, gerektiğinde Kurul Başkanının talebi üzerine olağanüstü toplanabileceği belirtilmektedir. İlaveten meslek birlikleri, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör temsilcileri davet edilebilmekte, alt kurul, komite ve çalışma gruplarında yer alabilmektedirler.

Kurul tarafından alınan kararların takibi Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır.

Kurulun amacı faizsiz finans sisteminin daha hızlı ve sağlıklı geliştirilmesidir. İstanbul'un bir finans merkezine dönüştürülmesinde faizsiz finans ekosisteminin önemli katkı sunacağı beklenmektedir.

2.2. FAİZSİZ FİNANS KANUN TASLAĞI

BDDK, 2017 yılında faizsiz finans sektörü için önemli bir kanun taslağı hazırlamıştır. 26-27 Eylül 2017 tarihlerinde organize edilen Faizsiz Finans Kanun Taslağı Çalıştayı sektör için önemlidir. Kanun çalışmaları hâlâ devam etmekte olup Eylül 2019 tarihinde 30888 sayılı Resmî Gazete 'de BDDK tarafından Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin tebliğ yayınlanmıştır.

BDDK, faizsiz finans sektörü için hazırladığı kanun taslağını 10. Kalkınma Planı'na göre hazırlamış ve uluslararası standartlara uygun olmasına özen göstermiştir. Taslak, İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) gibi uluslararası kurumlar tarafından belirlenen standartlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

İlaveten bu taslağın oluşturulmasında faizsiz finans konusunda piyasa derinliği olan Malezya, Bahreyn, Endonezya, BAE, Kuveyt gibi ülkelerin yasal düzenlemelerini, Lübnan, Pakistan ve İran gibi ülkelerin uygulamalarının incelendiği belirtilmiştir.

Son olarak faizsiz finans üzerine yapılmış literatür taranarak akademik çalışmalardan faydalanıldığı ifade edilmiştir (Akdemir, 2017).

2.3. MERKEZİ DANIŞMA KURULU

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 22.02.2018 tarihinde BDDK kararı ile Merkezi Danışma Kurulunu oluşturmuştur. Bu kurul, katılım bankalarının şer'i danışma kurullarından seçilen temsilcilerden oluşmaktadır (BDDK, 2018).

Türkiye'de ise Danışma Kurulu olarak adlandırılan bu mekanizma Dünya'da *Sharia Board* olarak bilinen organizasyonel yapıdır. Bu yapı, katılım bankalarının faaliyetlerinin meşruluğuna yönelik fetva sürecini işletir (Dinç, 2016). Merkezi Danışma Kurulu'nun görevleri arasında, danışma kurulunun oluşumu, görev, çalışma usul ve esasları hakkında tebliğe göre; katılım bankacılığı konusunda uluslararası kuruluşlarının yayınladığı standartlara uygun ilkeler koymak ve düzenlemeler yapmak, gerekli durumlarda uygulamadaki farklılıkları gidermek, faizsiz finans hakkında görüş bildirmek, eğitim amaçlı programlar düzenlemek, yayınlar yapmak sayılabilir.

Üye sayısı kırk yedi olan Danışma Kurulu'nun aldığı kararların bağlayıcı olması öngörülmüştür. Katılım Bankalarının ve diğer faizsiz finans kurumlarının İslâmi ilke ve esaslara uygun olarak faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla görev ve yetkileri net bir şekilde belirlenmiştir. Ayrıca kurulun bağımsızlığı önemsenmiş ve gerekli tedbirler alınmıştır.

2.4. FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE STANDARTLARI

2005 yılında yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile ÖFK'lar katılım bankası statüsüne kavuşmuştur. Bu dönüşüm bu kurumların Türk Muhasebe Standartlarına uyum gereksinimini doğurmuştur. Türkiye'de konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları yürürlükteki Bankacılık Kanunu ve mevzuatına tabi olarak faaliyet göstermektedir. Özü itibariyle faizsiz çalışma sistemini haiz katılım bankalarının aynı muhasebe standartlarına tabi olarak faaliyet göstermesi sıkıntılara yol açmaktadır.

2013 yılından itibaren, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gereği Türkiye'deki bankaların finansal tabloları standart hale getirilmiş ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) uyumlu Tekdüzen Hesap Planı (THP) kullanmaları zorunluluğu getirilmiştir. Bu nedenle, Katılım Bankaları da konvansiyonel bankalar gibi benzer bir hesap planı kullanarak işlemlerini muhasebeleştirmek ve raporlamak zorundadır.

Kamu Gözetim Kurumu (KGK), 21 Mayıs 2019'da faizsiz finans kurumları için 8 standarttan oluşan ilk "Faizsiz Finans Muhasebe Standartları'nı yayınlamıştır. Bu, faizsiz finans kurumlarının faaliyetlerini daha kolay ve uygun bir şekilde raporlamalarına imkân vermiştir. KGK, AAOIFI tarafından yayımlanan standartları incelemekte, Türkçe 'ye çevirmekte, sonrasında sorumlu kurul tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Son olarak, kurumun web sitesinde değerlendirmelere sunulmaktadır (Çemberlitaş, 2019) .

Düzenleme faizsiz finans kuruluşlarının zekât ve sadaka fonları ile karz fonlarının kaynaklarını ve kullanımlarını raporlamalarını zorunlu kılmıştır. Bu düzenlemenin KGK, BDDK ve TKBB tarafından Türk bankacılık sektörü ve Türk

katılım bankacılığı üzerindeki etkileri incelenmektedir (Kartal & Ay, 2019).

Tablo 4. KGK Tarafından Yayınlanan Faizsiz Finans Muhasebe Standartları

FFMS 1	FİNANSAL TABLOLARDA GENEL SUNUM VE AÇIKLAMA
FFMS 3	MUDÂREBE FİNANSMANI
FFMS 4	MÜŞÂREKE FİNANSMANI
FFMS 7	SELEM VE ALT SELEM
FFMS 8	İCÂRE VE İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLÎK
FFMS 9	ZEKÂT
FFMS 10	İSTİSNÂ VE ALT İSTİSNÂ
FFMS 14	YATIRIM FONLARI
FFMS 16	YABANCI PARA İŞLEMLERİ VE YURTDIŞINDAKİ İŞLETMELER
FFMS 18	GELENEKSEL FİNANS KURULUŞLARI TARAFINDAN SUNULAN FAİZSİZ FİNANS HİZMETLERİ
FFMS 21	VARLIKLARIN TRANSFERİNE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR
FFMS 22	BÖLÜMLERE GÖRE RAPORLAMA
FFMS 23	KONSOLİDASYON
FFMS 24	İŞTİRAKLERDEKİ YATIRIMLAR
FFMS 26	GAYRİMENKUL YATIRIMLARI
FFMS 27	YATIRIM HESAPLARI
FFMS 28	MURÂBAHA VE DİĞER VADELİ SATIŞLAR
FFMS 30	DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ, KREDİ ZARARLARI VE EKONOMİK AÇIDAN DEZAVANTAJLI TAAHHÜTLER
FFMS 31	YATIRIM VEKÂLETİ (EI-VEKÂLE Bİ'L İSTİTHMAR)
FFMS 32	İCÂRE
FFMS 33	SUKUK, PAY VE BENZERİ ARAÇLARA YAPILAN YATIRIMLAR
FFMS 34	SUKUK SAHİPLERİ İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA
FFMS 35	RİSK YEDEKLERİ
FFMS 36	FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE STANDARTLARININ İLK KEZ UYGULANMASI
FFMS 38	VAAT, OPSİYON VE KORUNMA
FFMS T1	KATILIM ESASLI FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA VE BİREYSEL EMEKLİLİK ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL TABLOLARINDA GENEL SUNUM VE AÇIKLAMA

Kaynak: KGK (*Faizsiz finans standartları*, 2023).

3. ŞER'İ KURULLAR

İslami finans kurumlarınca yapılan iş ve eylemlerin, İslami finans prensipleri, İslam hukukunun ve İslami ahlâkı ilkelerinin çizdiği çerçeve içinde yapılması gereklidir. Bu nedenle "şer'i yönetim" olarak bilinen ve İslami finansa özgü yönetim unsurlarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Şer'i yönetim sistemi, özel ve özgün bir yapı olarak şer'i kurul, iç ve dış şer'i denetim birimleri ve iç şer'i uyum birimi gibi ek birimlerden oluşmaktadır (Güney, 2015).

Şer'i uyumluluk süreçlerinin temel amacı, İslami finans kurumlarının ürün, hizmet ve uygulamalarının İslami ilke ve kurallara uygunluğunu sağlamaktır. Burada şer'i uyumsuzluk riski"ni (*shariah non-compliance risk veya kısaca shariah risk*) başka bir ifade ile operasyonel riski ortadan kaldırmak hedeflenir. İslami finansta İslami meşruluk (*Shariah-compliance risk*) riskini yönetmek ve etkili bir Şeriat yönetişim sisteminin kurulması hayati öneme sahiptir (Bhatti, 2019). Henüz dünyada meşruluk riskini ölçecek yöntem geliştirilmemiştir (Dinç, 2016). Operasyonel riskler

niceliksel olarak tahminlemeye tabi tutulabilirken şer'i uyumsuzluk riskini hesaplamak üzere geliştirilmiş bir model bulunmamaktadır.

İç denetim faaliyetlerinin yasal bir zemine kavuşturulmasının ilk örneği Malezya'da 1983 yılında çıkarılan İslami Bankacılık Kanunu'nda görülmektedir. Malezya Merkez Bankası bağımsız bir mekanizma geliştirebilmek amacıyla Şeriat Yönetişim Çerçevesi oluşturmuş ve 2011 yılı itibariyle yürürlüğe almıştır. Çerçeveye göre denetimin amacı İslami finans kurumlarının uyum derecesini artırmak, bağımsız bir denetim, etkili bir iç kontrol sistemi ve objektif bir güvence sistemi kurmaktır (Ertugay vd., 2019).

Şeriata uyumsuzluk riski, operasyonel değerlendirmeler kapsamına girer ve operasyonların, İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun (IIFS) Şeriat Kurulu tarafından onaylanan fetva, politikalar ve prosedürler uyarınca geçerli Şeriat kurallarına ve ilkelerine bağlı olarak yürütülmesini" sağlamakla ilgilidir. Balz, Şeriata uyumsuzluk riskini "İslami bir finansman işlemine, İslam hukukuna uymadığı gerekçesiyle itiraz edilmesi ihtimali" olarak tanımlar (Bälz, 2008). Akademisyenler Ginena ve Ahmed, Şeriat Riskini "Şeriat denetleme kurulu veya ilgili yargı alanındaki ilgili makam tarafından tespit edildiği şekliyle, İslami bir finans kuruluşunun Şeriat kurallarına uymama faaliyetleri sonucunda yaşayabileceği mali kayıp riski" olarak tanımlamaktadır (Ginena & Hamid, 2015). Şer'i uyumsuzluk riski, sözleşmeden doğan yükümlülüklere uyulmaması anlamına gelen 'yasal risk' ve yasa ve yönetmeliklere uyulmaması riski olan 'uymama riski' ile de sonuçlanabilir (Bhatti, 2019).

Şer'i risk, Islamic Financial Services Board (IFSB) tarafından bir operasyonel risk olarak tanımlanmış ve etkili bir şer'i yönetim sistemiyle kontrol altında tutulabilecek bir risk olarak kabul edilmiştir (Bhatti, 2019). Bu risk, farklı fetva kararları, İslami finansal ürünlerin standartların dışındaki uygulamaları ve İslam hukukuna aykırı işlemler gibi nedenlerden kaynaklanır ve ciddi mali kayıplara neden olabilir ve kurumların itibarını zedeleyebilecek nitelikte risklerdir.

Şer'i danışma kurulları ayrıca, İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerinin Şeriat kurallarına uygunluğunu teyit etmekte, faizsiz finans ürün ve hizmetlerinin Şeriat kurallarına uygunluğunun garanti altına alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca, kuruluşların yapacakları İslami finans işlemlerinin Şeriat hukukuna uygunluğunun değerlendirilmesi de Şer'i danışma kurulları tarafından gerçekleştirilmektedir (Türker, 2010).

Şer'i kurulları üçe ayırmak mümkündür:

a. Uluslararası Düzeydeki Şer'i Kurullar: Bu kurullar genellikle AAOIFI ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) gibi uluslararası kuruluşların bünyelerinde yer alan bağımsız şer'i kurulları ifade eder.

b. Ulusal Düzeydeki (Merkezi) Şer'i Kurullar: Bir ülkenin en üst yetkili şer'i kurullarıdır. Malezya, Endonezya, Brunei, Pakistan, Sudan ve İran, merkez bankasında veya ulusal denetim ve düzenleme otoritesi düzeyinde şer'i kurulu bulunan ülkelerdir. İran dışındaki bu ülkelerde, ayrıca bütün İslami finans kurumlarının kendi şer'i kurulunun bulunması da zorunludur. Ulusal düzeydeki şer'i kurullar, iş ve işlemlere verilen fetvaların bağlayıcı olması ve standartlaşması konusunda önemli role sahiptirler.

c. İslami Finans Kurumları Düzeyinde Şer'i Kurullar: Kuruluşlar tarafından oluşturulan şer'i kurullar, kurumların İslam hukukuna uygun olarak faaliyet göstermelerini sağlamak için oluşturulmuştur. Kuruluş sözleşmelerinde belirlenen şekilde oluşturulması gereken şer'i kurullar, ürün geliştirme, şer'i meselelerin denetimi, uygunluk raporu hazırlama, hisse, senet, sukuk gibi araçların İslam hukukuna uygun olmasını denetleme, zekât hesaplama gibi birçok sorumluluk üstlenmektedir (Güney, 2015).

4. DÜNYA'DA İSLAMİ FİNANS ALTYAPISINDA YER ALAN KURUMLAR

4.1. İSLAM KALKINMA BANKASI (IDB)

İslâm Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank [IDB]) çokuluslu bir finansal kalkınma kurumudur. İslâm Konferansı Teşkilatının amacı, Müslüman halkların ekonomik kalkınma ve sosyal

gelişmelerini İslâm hukukuna uygun bir şekilde desteklemektir. Türkiye, 8.8.1974 tarihinde ve 74/8821 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile İslâm Konferansı Teşkilatı'na katılma kararı almıştır (Güçlü & Kılıç, 2020).

20 Ekim 1975'te resmi olarak faaliyetlerine başlayan kurumun tohumları 1973 yılında Cidde'de üye ülkeler Maliye Bakanları Konferansı'nda atılmıştır (İslam Kalkınma Bankası, 2022).

IDB, üye ülkeler ticaretin gelişmesine finansman desteği vermektedir. Ekonomik ve sosyal alt yapı projeleri finanse edilmekte, üretim kapasitelerini arttırmak için teknik danışmanlık vermekte, özel fonlar kurup işletmekte, bilimsel araştırmalar yapmakta, eğitim programları düzenlemektedir. İslâmî kurallara uygun finans modelleriyle yeni malî kaynaklar geliştirmektedir (İslam Kalkınma Bankası, 2022).

IDB, İslam İş birliği Teşkilatı üyesi ülkelerin ortak bir finans kurumu olarak kullanabileceği bir kurumdur. 2022 yılı itibariyle, IDB'ye üye olan ülke sayısı 57'dir. Ülkelerin IDB'ye üye olabilmeleri için öncelikle İslam İş birliği Teşkilatı'na üye olmaları ve İKB Yönetim Kurulu tarafından belirlenen sermaye katkısını yapmaları ve koşulları kabul etmeleri gerekir.

IDB Grubu'nun bünyesinde aşağıdaki dört kurum yer almaktadır.

4.1.1 İslami Araştırmalar ve Eğitim Enstitüsü (IRTI)

İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI) 1981 yılında kurulmuştur.

IRTI, İslami finans sektörünün gelişimini desteklemek ve beşerî sermayeyi geliştirmek amacıyla araştırmalar yapar. Üye ülkelere kapasite geliştirme ve öğrenme konularında öncülük etmekte ve inovasyon temelli çözümler sunmaktadır. Zengin bir bilimsel kaynak merkezi olarak gelişen İDB, İslami finans endüstrisinin büyümesinde önemli bir görev üstlenir (Iqbal & Mirakhor, 2011).

IRTI, İslami Finansal Ürün Geliştirme Merkezi, Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri ve İslami Finans Kapasite Geliştirme departmanlarından oluşan üç farklı bölümden meydana gelmektedir. (Güçlü & Kılıç, 2020).

4.1.2. Yatırım ve İhracat Kredileri Sigortası Merkezi (ICIEC)

1994 yılında İKB grubu bünyesinde uluslararası bir kurum olarak kurulmuştur.

İslam İş Birliği Teşkilatı tarafından desteklenen İslami Ticaret ve Yatırım Sigorta Merkezi (ICIEC), Müslüman ülkeler arasındaki ticaret ve yatırımların güvenliğini ve desteklenmesini amaçlar. ICIEC, Yatırım Teşvik ve Yardım Garantisi Anlaşmasına taraf olan ülkeler için yatırım ve ihracat kredilerinin sigortalanmasını sağlar.

ICIEC, iki farklı faaliyet alanında hizmet sunar. Bunlar ihracat kredisi sigortası ve yatırım sigortasıdır. İhracat kredisi sigortası, ticari veya ticari olmayan nedenlerden kaynaklanan ihracat alacaklarının tahsil edilememe riskini kapsarken, yatırım sigortası ülke riskine karşı sigorta sunar. Bu riskler, kamulaştırma, kâr ve para transferi kısıtlamaları, savaş veya iç karışıklıklar gibi nedenlerdir (Güçlü & Kılıç, 2020).

4.1.3. Özel Sektör Kalkınması İçin İslami İş birliği Kurumu (ICD)

1999 yılının Kasım ayında Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde IDB himayesinde yapılan yıllık toplantıda bu kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Resmi olarak faaliyete geçme tarihi ise 8 Temmuz 2000'dir. Kurum, IDB'na üye ülkelerdeki özel sektör yatırımlarının desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Bu destek finansal olabileceği gibi teknik anlamda verilebilmektedir. Bu desteklere ilaveten kamu ve özel sektör şirketlerine danışmanlık hizmeti vermek, girişimciliği destekleyerek rekabet ortamının gelişimine katkıda bulunmak ve üye ülkelerin ülkeleri dışındaki yatırımlarına mali ve teknik yönden desteklemek Kurum'un belli başlı görevleri arasındadır. Son olarak üye ülkelerde İslami finans ekosistemlerinin gelişiminin desteklenmesi sağlanmaktadır (Iqbal & Mirakhor,

2011). ICD, finansman desteğinde bulunacağı projelerin istihdam yaratma kabiliyetlerine, İslami finans piyasalarının gelişimine katkıda bulunup bulunmadığına, dış ticarete fayda sağlayıp sağlamadığını özellikle incelemektedir (Güçlü & Kılıç, 2020).

4.1.4. Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Şirketi (ITFC)

ITFC, IDB bünyesinde 2007 yılında kurulmuştur. ITFC'nin amacı, Müslüman ülkelerin iktisadi durumlarının iyileştirilmesi için özellikle Müslüman ülkeler arasında yapılan alışverişin geliştirilmesidir. Aynı zamanda, Kurum, üye ülkelerdeki işletmelerin uluslararası ticarette rekabet güçlerini arttırmalarına yardımcı olmak ve onlara uluslararası pazarlardaki konumlarını güçlendirme imkânı sunmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Müslüman ülkelerdeki işletmelerin global ölçekte rekabet avantajını elde etmeleri ve ihtiyaç duyan işletmelere hızlı ve etkin olarak finansman sağlama hedeflenmektedir. Kurum, İslami ilkelere göre yapılan alışverişin finansmanında önemli bir konuma sahiptir (Güçlü & Kılıç, 2020).

4.2. İSLAM İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI (OIC)

1969 yılında Fas'ın başkenti Rabat'ta kurulmuştur. O dönemlerdeki ismi İslam Konferansı Örgütü olan kurum, 2011 yılından itibaren İslam İş birliği Teşkilatı olarak anılmaya başlanmıştır.

OIC'nin 57 üye ülkesi bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler 'in ardından dünyadaki ikinci büyük uluslararası kuruluştur. Üye ülkelerin devlet başkanları ve hükümet yetkilileri tarafından düzenli olarak yapılan İslam Zirvelerinde alınan kararlar, her yıl dışişleri bakanları tarafından incelenir. Kurumun başlıca görevi, Müslümanların menfaatlerini korumak ve güvenliğini sağlamak için uluslararası barışı desteklemektir.

OIC altında ekonomik ve ticari iş birliği, bilimsel ve teknolojik iş birliği, bilgi ve kültürel işler gibi konulara odaklanan sürekli komiteler bulunmaktadır.

4.2.1. Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi

OIC'nin bünyesinde bulunan bir alt kurumdur. Suudi Arabistan'ın Cidde kenti merkezli İslami eğitim akademisidir. Üçüncü İslam Zirvesi Konferansında kabul edilen 8/3-C sayılı Karar ile Haziran 1983'te kurulmuştur

Temel amacı, insanlık ile ilgili konuları İslam hukuku ve ahlâkına uygun olarak ele almak, araştırmak, etkinlikler ve toplantıları düzenlemek şeklindedir. OIC İslam Hukuku Akademisi, İslam hukukunun uygulanması ve yaygınlaştırılması konularında çalışmalar yapmakta ve İslami finans endüstrisi için önemli yol gösterici kararlar almaktadır (Güçlü & Kılıç, 2020).

4.2.2. İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (CIBAFI)

2001 yılında IDB tarafından kurulmuş, merkezi Bahreyn Krallığı'nda bulunan OIC'na bağlı, kâr amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluştur. Kurum, İslami finansal hizmetler sektörünün büyümesini destekleme göreviyle İslami Finans ilkelerinin uygulanmasına yönelik politikalar ve düzenlemeler yapmayı, sürdürülebilirlik ve inovasyon bütünleşmesini sağlamayı, sektör araştırması ve analizi ile mesleki gelişimi desteklemeyi hedeflemektedir.

4.2.3. İslam Ülkeleri İstatistiksel Ekonomik Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC)

SESRIC, 1 Haziran 1978 tarihinde Ankara'da faaliyete başlamış OIC'nin bir alt kuruluşudur. SESRIC, Ekonomik ve Sosyal Araştırma, Eğitim ve Teknik İş birliği, İstatistik ve Enformasyon, Yayın ve Bilgi İşlem ve İdari ve Mali İşler olmak üzere beş birimden oluşur. SESRIC, OIC'nin 8. Dışişleri Bakanları Toplantısı kapsamında 1977 yılında Trablus'ta kurulmuştur.

SESRIC'in görev alanı, üye ülkelerle ilgili sosyo-ekonomik istatistiklerin bu ülkelerin kullanımına sunmak için toplanması, düzenlenmesi ve yayınlanması, üye ülkeler arasındaki iş birliği için iktisadi ve toplumsal araştırmalar yapılması ve değerlendirilmesi ve eğitim programlarının

düzenlenmesi şeklindedir. Bunlara ilaveten OIC ve BM arasında teknik koordinasyonu sağlamaktadır.

4.3. ULUSLARARASI İSLAMİ DERECELENDİRME KURUMU (IIRA)

Merkezi Bahreyn Krallığı'ndadır. 2005 yılında faaliyete geçmiştir. Farklı ülkelerden birçok uluslararası finans kurumu, banka ve derecelendirme kuruluşları ile iş birliği halindedir. Temel amaç, İslami finans sektöründe faaliyet gösteren kurumların ve finansal araçların risk profilini değerlendirmek ve risk derecelendirmesi yapmaktır. Bu amaçla, kuruluş IDB, AAOIFI ve IFSB gibi diğer kuruluşlarla yakın iş birliği yapmaktadır. Kuruluşun organizasyon yapısı yönetim kurulu, bağımsız derecelendirme komitesi ve Şer'i danışma kurulu gibi fonksiyonları içermektedir (Iqbal & Mirakhor, 2011).

Uluslararası İslami Derecelendirme Ajansı'nın temel faaliyetlerine aşağıda yer verilmiştir (Kettell, 2011).

- Finansal araçları ve bu araçları ihraç eden kurumları derecelendirilebilmek için yöntemler geliştirmek,
- Piyasalardan sermaye araçları ile borçlanan muhtelif kurumların borçlanma ve geri ödeme kabiliyetleri üzerine bağımsız değerlendirme ve derecelendirme yapmak,
- İslami finans ilkelerinin finansal kurumlar ve araçlar üzerinden uygunluğu hakkında bağımsız görüş belirtmek,
- İslami finans endüstrisi ile ilgili araştırma ve analiz yapmaktır.

4.4. ULUSLARARASI İSLAMİ LİKİDİTE YÖNETİM ŞİRKETİ (IILM)

IILM, 2011 yılında kurulan bir uluslararası kuruluştur ve amacı faizsiz finans ilkelerine göre faaliyet gösteren bankaların likit varlık ihtiyacını karşılamak için İslami finansal hizmetler sunmaktır. Kuruluş, TCMB, Malezya, Endonezya, Lüksemburg, Nijerya, BAE, Kuveyt, Katar, Mauritus Merkez Bankaları ve İslam Kalkınma Bankası gibi hissedarlar tarafından desteklenmektedir. IILM'nin işlevleri arasında İslami finansal kuruluşların likidite yönetimini kolaylaştırmak, İslami bankalar arası piyasaların entegrasyonunu sağlamak, İslami finans kurumlarının rekabet güçlerini dengelemek ve yerel İslami bankalar arası piyasaların gelişmesine yardım etmek bulunmaktadır. (Dede, 2017).

4.5. İSLAMİ FİNANSAL HİZMETLER KURULU (IFSB)

IFSB (Islamic Financial Services Board), 2002 yılında Malezya'da kurulmuş uluslararası bir kuruluştur. İslami finans ekosisteminde düzenleme ve denetim görevleri bulunan kuruluşların üyeliğine açıktır. IFSB'nin 183 üyesi bulunmaktadır ve bunlar 70 düzenleyici ve denetleyici kurum, 7 uluslararası sivil toplum kuruluşu ve 106 finansal kurum, şirket, dernek ve borsadan oluşmaktadır. IFSB'nin görevi, İslami finansal hizmetler endüstrisi için uluslararası ilke ve standartlar belirlemektir (Güçlü ve Kılıç, 2020).

IFSB'nin kurumsal yönetim ilkeleri adalet (fairness), iç tutarlılık (integrity) ve hesap verebilirlik olup (accountability) (Güney, 2015) İslami bankacılık ve finans sektörü için standartlar sağlamaktadır (Bhatti, 2019).

İslami bankacılık ve finans sektöründe, IFSB tarafından yayınlanan ve "İslami Finansal Hizmetler Sunan Kurumlar (sigorta kurumları dışındaki) için Risk Yönetiminin Yol Gösterici İlkeleri" başlıklı bir raporda altı risk ana hatlarıyla belirtilmiştir. Bu risk kategorileri şunları içerir: kredi riski, sermaye yatırım riski, piyasa riski, likidite riski, getiri oranı riski ve operasyonel risk. Bu maddenin ilgili kategorisi, operasyonel risk kapsamına giren Şer'i uyumsuzluk riskidir. IFSB yönergelerinin 7.1. İlkesi, İslami finans kurumlarının şeriat kuralları ve ilkelerine uyumu sağlamak için bir Şer'i Danışma kurulu dahil olmak üzere yeterli sistem ve kontrollere sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

4.6. İSLAMİ FİNANSAL KURULUŞLAR MUHASEBE VE DENETİM STANDARTLARI ORGANİZASYONU (AAOIFI)

26 Şubat 1990 yılında Cezayir'de kurulan ve 27 Mart 1991 yılında Bahreyn'de tescillenen kuruluş, İslami finans ekosistemine yönelik Şer'i standartların yanı sıra muhasebe, denetim, kurumsal yönetim ve etik konularında uluslararası düzeyde standartlar belirler ve geliştirir. Kuruluş, bağımsız ve kâr amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluştur ve ismi ilk olarak İslâmî Bankalar ve Finans Kuruluşları İçin Finansal Muhasebe Kuruluşu olarak bilinirken daha sonra İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Standartları Organizasyonu olarak değiştirilmiştir. Günümüzde birçok ülkede gönüllü olarak uygulanmakta iken Umman'da yasal zorunlulukla uygulanmaktadır (Ersoy vd., 2018). Kuruluşun temel işlevleri arasında İslami finans ekosistemine yönelik muhasebe, denetim ve yönetim uygulamalarının standartlarını geliştirmek, yayınlamak ve güncellemek, geliştirdiği uygulamaları İslami finans kurumlarına eğitimler, seminerler, süreli yayınlar ve araştırma faaliyetleri aracılığıyla iletmek bulunmaktadır.

AAOIFI bugüne kadar 100 standart yayınlamış ve bu standartlar, dünya çapında İslami finans kuruluşları tarafından takip edilmekte ve uluslararası İslami finans uygulamalarının uyumlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Güçlü & Kılıç, 2020).

AAOIFI, İslami finansal ürünlerin hızla gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan İslami muhasebe ve denetim standartları ihtiyacını karşılamayı amaçlamış bir kurumdur. Özellikle İslami finans kurumlarının finansal tablolarının hazırlanmasında ve İslami finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde sorunları çözmektedir. AAOIFI, yayınladığı standartları Şer'i danışma kurulunun onayından geçirmektedir. Şer'i danışma kurulu, AAOIFI üyesi kurumların Şer'i danışma kurullarından seçilen üyelerden oluşmaktadır.

4.7. ULUSLARARASI İSLAMİ FİNANS PİYASASI KURUMU (IIFM)

İslami sermaye piyasaları ve para piyasalarının kurumsallaşması ve gelişimi için 2002 yılında Bahreyn, Brunei, Endonezya, Malezya ve Sudan merkez bankalarının ve IDB'nin ortak çabasıyla oluşturulan uluslararası bir kuruluştur.

Kurum, İslami finans ürünlerinin yapılarının, sözleşmelerinin, ürün geliştirme ve altyapı süreçlerinin standardizasyonunu ve gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır.

Kurum, İslami para ve sermaye piyasalarının gelişimi için yol gösterici tavsiyelerde bulunmaktadır (Kettell, 2011). İlaveten, İslami bankaları düzenleyen otoriteler arasında iş birliğinin kurulmasını, likidite probleminin çözülmesini, ülkelerin varlığa dayalı menkul kıymet çıkarma olanaklarının genişletilmesini hedeflemektedir (Güçlü & Kılıç, 2020).

SONUÇ

İslami finans ekosistemi 1940'larda bir düşünce iken 1960'larda vücut bulmaya başlamış 1970'lerde ise önemli kurumsallaşma hamleleri yaşamıştır. Devlet yardımıyla kurulan ilk faizsiz banka, 1971 yılında Mısır'da kurulan Nasır Sosyal Bankasıdır. İslami bankacılık tarihindeki en önemli adım 1975 yılında atılmış, İslam ülkelerinde ekonomik kalkınmayı ve sosyal kalkınmayı desteklemek amacıyla İslami esaslara uygun olarak İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur.

İslami finans kurumları, Şeriat'a uygun olarak faaliyet gösteren tüm finans kurumları için genel bir terimdir. Genel olarak, bir İslami finans kurumu olarak kabul edilebilmek için, bir finansal ürünün Şeriat'a uygunluğu hakkında fetva verme yetkisine sahip birden fazla alimden oluşan bir Şeriat kurulu bulunmalıdır.

1970'li yıllarda başlayan kurumsallaşma, Türkiye'de de faizsiz finans kurumlarının 'özel finans kurumları' adı altında 1985'li yıllarda Türk finans sistemine girme sürecini başlatmıştır. Uzun bir süre banka statüsü taşımayan bu kurumlar ancak 2005 yılında 'Katılım Bankası' na

dönüştürülmüş ve banka statüsü kazanmıştır. Bu tarihe kadar gerek politik gerekse hukuki/yasal sebeplerden ötürü çok cılız bir büyüme sergilemişlerdir. 2005'ten sonra hızlı bir büyüme sürecine giren sektörde halen gelişim sürse de istenilen büyüme yakalanamamıştır. Buna rağmen kurumsal ve yasal altyapının gelişiminde önemli bir ivme yakalandığını söylemek doğru olacaktır. Bunlara ilaveten uluslararası düzeyde İslami finans endüstrisinde yasal, teknik ve denetim altyapısını yönlendiren kurumlar sisteme katkıda bulunmaktadır. Finansal olarak bu katkının arzu edilen seviyelerde olduğu, Tevhidi anlayışa uygun bütüncül bir yapının sergilendiğini söylemek zor olsa da çoğu akademisyen ve araştırmacı bir geçiş sürecinin yaşandığını belirtmektedir.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

KAYNAKÇA

Akdemir, S. (2017). Faizsiz finans kanun taslağına yönelik eleştiri ve öneriler: İslam iktisadı ilkelerine göre bir değerlendirme. *JIEF Journal of Islamic Economics and Finance*, *3*(2), 161–186.

Bälz, K. (2008). *Sharia risk?* http://www.law.harvard.edu/programs/ilsp

BDDK. (2018). *TKBB Danışma kurulu kararı*. BDDK. https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/belgeler/BDDK-Kurul-Karari.pdf

Bhatti, M. (2019). Managing shariah non-compliance risk via Islamic dispute resolution. *Journal of Risk and Financial Management*, *13*(1), 2. https://doi.org/10.3390/jrfm13010002

Çemberlitaş, İ. (2019). *AAOIFI ve UFRS'ye göre teverruk uygulaması muhasebeleştirilmesi ve raporlanması*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi.

Çürük, S. A. (2013). *İslami finansın Türkiye'deki gelişimi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/sermayepiyasalariuygulamalari.pdf

Dinç, Y. (2016). Katılım bankalarının danışma kurullarının kurumsal yönetim unsuru olarak değerlendirmesi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, *2*(2), 83–103. http://dergipark.gov.tr/jief/issue/27745/293244

Ersoy, M., Çatıkkaş, Ö., & Yatmaz, A. (2018). İslami muhasebenin geleneksel muhasebe ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 96–110. https://doi.org/10.25272/j.2149-8407.2018.4.1.06

Ertugay, E., Gülençer, İ., Karabayır, M. E., & Doğan, M. (2019). Faizsiz finansal kuruluşların denetimi. *3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, *54*(3), 1442–1457. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.19.09.1199

Faizsiz finans standartları. (2023). https://www.kgk.gov.tr/

Ginena, K., & Hamid, A. (2015). *Foundations of sharī'ah governance of Islamic banks*. Wiley. https://doi.org/10.1002/9781119053507

Güçlü, F., & Kılıç, M. (2020). İslami finansın dünya'daki gelişimi ve islami finansa yön veren uluslararası kuruluşlar üzerine bir inceleme. *International Journal of Management Economics and Business*, *16*(1), 75–91. https://doi.org/10.17130/ijmeb.700891

Güney, N. (2015). İslami finansta şer'i yönetim uygulamaları ve konuyla ilgili tartışmalara genel bir bakış. *Turkish Journal of Islamic Economics*, *2*(2), 45–45. https://doi.org/10.15238/tujise.2015.2.2.45-69

Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). *An introduction to Islamic finance: Theory and Practice* (J. W. & S. (Asia) (Ed.); 2nd ed.).

İslam Kalkınma Bankası. (2022). *İslam Kalkınma Bankası*. İslam Kalkınma Bankası. https://www.isdb.org/

Kartal, M. T., & Ay, H. (2019). Türkiye'de faizsiz finans kuruluşları açısından bir dönüm noktası: faizsiz finans muhasebe standartları üzerine bir inceleme. *Journal of iİnternational Banking Economy and Management Studies*, *2*(1), 77–102.

Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic banking and finance*. A John Wiley and Sons, Ltd.

Mevzuat ve standartlar. (2023). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. https://www.cbfo.gov.tr/mevzuat-ve-standartlar

Ouendi, L. (2015). *La Finance İslamique Face Aux Défis de la Globalisation Financière*. Yüksek Lisans Tezi, Université Mouloud Mammeri de Tizi-Ouzou.

Tekbaş, M. Ş. (2013). İslami Finans - İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği. Içinde *Araştırma Notları - 1*.

TKBB. (2023a). *Banka mukayese*. https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese

TKBB. (2023b). *Tarihsel süreç*. TKBB. https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/hakkimizda/tarihce-856934

Türker, H. (2010). İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık. Içinde *Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi*. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi.

Yahşi, F. (2001). Özel finans kurumlarının mevzuat serüveni. *Al Baraka Türk Bereket Dergisi*. https://tkbbegitim.org.tr/Documents/KoseYazilari/20130724152628.pdf